

Prof. dr hab. Marzena Wolińska
Wydział Architektury i Wzornictwa
Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu
60-967 Poznań, Al. Marcinkowskiego 29

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Barbary Stelmachowskiej
sporządzona w związku z postępowaniem doktorskim
w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie sztuki plastyczne
i konserwacja dzieł sztuki,
wszczętym w Akademii Sztuk Pięknych
im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu

Niniejszą recenzję sporządziłam na podstawie dostarczonych mi materiałów, zawierających zbiór koniecznych dokumentów, rozprawę doktorską zatytułowaną: „Jedzenie przyszłości: tendencje i spekulacje. Dlaczego by przetrwać potrzebujemy emocjonalnego związku z jedzeniem?” oraz port folio, dokumentujące dorobek twórczy Pani Barbary Stelmachowskiej.

Podstawowe dane o Kandydatce

Pani Barbara Stelmachowska urodziła się w Poznaniu w 1989 roku. Był to niezwykle ważny czas, zapoczątkowujący w Polsce intensywne zmiany polityczne i gospodarcze, które rosną wykładniczo i dotyczą coraz szerszych obszarów życia. Ukończyła studia na kierunku Wzornictwo na Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu. Studia doktoranckie rozpoczęła na Akademii sztuk Pięknych we Wrocławiu, wybierając jako promotorkę - panią profesor Agatę Danielak - Kujdę.

Praca twórcza

Nieczęsto na etapie realizacji pracy doktorskiej zdarza się tak spójnie wyrażana postawa twórcza, obejmująca aktywność zawodową w wielu obszarach, jak u Pani Barbary Stelmachowskiej. We wszystkich Jej działaniach projektowych przejawia się myślenie o społecznej funkcji designu, a sam design jest rozumiany jako podejmowanie świadomych inicjatyw, mających na celu kształtowanie otoczenia i zachowań człowieka.

W port folio znajdują się projekty produktów, zrealizowanych w tradycyjnych materiałach, jednak zawsze posiadające intelektualną wartość dodaną. Chciałaby pozytywnie zwrócić uwagę na dwie realizacje naczyń użytkowych z porcelany. Zestaw kubków "Kwiaty polskie" tworzy minimalistyczną formę,

w której dominująca jest zdobina z motywem kwiatowym. Kompozycja została zaplanowana na formę zestawioną poprzez sztaplowanie, co tworzy odmienne, różniące się od siebie dekoracje na poszczególnych kubkach. Interesujący w tym projekcie jest zabieg myślenia o naczyniach zarówno w procesie użytkowania, jak i przechowywania. Wówczas to kubki stają się ozdobnym elementem.

W realizacji zatytułowanej "Przesunięte" Doktorantka eksperymentuje z zabiegiem rozbicia bryły walca poprzez niewielkie przesunięcie. Utworzone w ten sposób wklęsłość i wypukłość - tworzą dekoracyjny światłocień, a jednocześnie pełnią funkcję użytkową jako ergonomiczny pochwyt naczynia porcelanowego.

Projektem, zrealizowanym w obszarze wzornictwa meblowego jest "Koz" - komoda inspirowana, znaną z lekcji WF- u, skrzynią do skoków. Poprawnie zaprojektowany mebel z funkcjonalnymi szufladami jest dobrze przemyślany pod względem detali łączących poszczególne części składowe. Zastosowany materiał, jak i kształt wskazują na młodzież jako adresata projektu.

Ważną część dorobku Pani Barbary Stelmachowskiej zajmują warsztaty: pierwszy w przedstawionym wykazie, zrealizowany w 2016 roku nosi znamieny tytuł: "Jak smakuje zdrowie?", a ostatni z 2023 roku "Super spirulina". Stanowi to niejako klamrę spinającą dorobek zawodowy z kategorii projektowania doświadczeń i projektowania obiektów. Przedstawione doświadczenie obejmujące kuratorstwo dwóch wystaw, zorganizowanych podczas międzynarodowych festiwali designu pokazuje, jak istotne dla Doktorantki jest zajmowanie się problematyką zmian społecznych, zachodzących współcześnie. Aktywność Doktorantki w obszarze uczestnictwa w warsztatach i kursach doszkolających siebie oraz doszkolając innych jest znacząca. Świadczy to o otwartości na nowe wyzwania i pojawiające się możliwości ich rozwiązywania, będące konsekwencją coraz szybciej zachodzących zmian społecznych, w których projektanci będą twórcami już nie gotowych rozwiązań problemów istniejących, ale inicjatorami przemian ujawniających prawdziwe potrzeby.

Praca doktorska

Tematyka podjęta przez Panią Barbarę Stelmachowską w pracy doktorskiej przewija się w obszarze jej zainteresowań od dawna. Założenia pracy doktorskiej sytuują ją w obszarze designu spekulatywnego, który rozszerza tradycyjnie rozumianą rolę projektanta o bycie twórcą koncepcji rozprzestrzeniających się na wiele obszarów funkcjonowania człowieka. Wychodzi poza sferę projektowania produktu, komunikacji czy usług. Jest niejako projektowaniem całości działań jako konsekwencji wewnętrznych przekonań. W przedstawionej pracy Doktorantka przedstawia dostrzeżony problem i ustosunkowuje się do niego. Decydując się na etyczne rozwiązanie - projektuje koncepcję, która jest wyznaczeniem kierunku zmian, mogących zaistnieć w przyszłości. Tym samym design zostaje osadzony jako narzędzie modyfikacji zachowań.

Zatem można przyjąć, że praca doktorska jest przedstawieniem wizji przyszłości opartej na przewidywaniu przemian i próbie znalezienia propozycji dla odnalezienia się człowieka w nowej sytuacji.

Pomimo coraz szybciej zachodzących transformacji w świecie, wynikających z postępu technologicznego i wszystkich jego konsekwencji - na poziomie biologicznym człowiek pozostaje niezmienny: potrzeby dotyczące funkcjonowania fizycznego i psychicznego pozostają jednakowe. Konieczność jedzenia w celu utrzymania się przy życiu jest dla człowieka zawsze priorytetem - jednak dostęp do zasobów, umożliwiających zaspokojenie tych potrzeb ulegnie zmianie. Analiza fizjologicznych uwarunkowań poszerzona zostaje o potrzeby wyższego rzędu. Doceniam umiejętnie przeprowadzone i podkreślane przez Doktorantkę przedstawienie znaczenia szeroko rozumianej "żywności" jako czynnika kulturotwórczego. Umiejscawia to przedstawiony projekt na styku potrzeb materialnych i duchowych. Te ostatnie rozumiane są jako etyczne usytuowanie wymogów przeżycia ludzkości w kontekście zaspokajania potrzeb: sprawczości, samowystarczalności i kształtowania własnego otoczenia. Uwaga zwrócona została też na aspekt estetyki, jako istotnego czynnika współtworzącego dobrostan człowieka. Stąd tak ważna decyzja o wyborze z szerokiego spektrum roślin - właśnie kwiatów jadalnych jako pożywienia przyszłości. Symboliczne nakarmienie ciała i ducha. Dbalność o piękno, zarówno to - na zewnątrz, jak i wewnątrz. Zakodowane w wyniku ewolucji dążenie do piękna i utożsamianie się z nim jest uwarunkowane kulturowo. Piękno kojarzone jest z dobrem, jako kategorią moralną. Nie wchodząc w rozważania warunkujące te pojęcia i szukając uniwersum - można użyć umownego symbolu ponad kulturowego: kwiatów, które stają się pokarmem, trafiającym do wnętrza człowieka. W znaczeniu dosłownym i przenośnym. Emocje, jako właściwość istot żywych są cudownym kompasem w nawigowaniu ku szczęściu i spełnieniu. Utożsamienie (piękna z dobrem) pozytywności z estetyką - materializuje się w formie kwiatów, które są doskonałym wytworem natury: pięknym i pożytecznym.

Pojawia się więc pytanie: czy spożywając kwiaty człowiek zaspokaja potrzebę piękna? Czy ma to symboliczny wpływ na jego moralność? Czy wówczas znaczeniowo jego wnętrze staje się piękniejsze, czy dlatego spożywa kwiaty, bo konotują z jego wnętrzem?

Doktorantka dokładnie analizuje obecną sytuację oraz symptomy wskazujące na kierunek przeobrażeń, które mogą stać się udziałem ludzkości. Przemyslenia są pogłębioną refleksją dotyczącą złożoności czynników, wpływających na kierunek i tempo zmian zachodzących współcześnie. Przedstawia w interesujący sposób opis prawdopodobnych możliwości pozyskiwania jedzenia w przyszłości.

Praca doktorska z zakresu sztuki projektowej nie byłaby kompletna poprzestając tylko na rozważaniach teoretycznych. Materializacja koncepcji, przedstawiającej wizję przyszłości w aspekcie przygotowywania posiłków jest równie istotna dla odbioru tej pracy. Trafnie zauważona przyczyna dywersyfikacji relacyjnej ludzkości

z pożywieniem osadza ideę pracy w uświadamianiu ludziom istoty powiązań prawidłowego funkcjonowania człowieka w korelacji z naturą. Poczynione założenie "... jedynie choćby symboliczny powrót do tradycyjnie rozumianej uprawy roślin jako wytwarzania żywności może przywrócić człowiekowi zrozumienie i szacunek do świata, którego jest częścią." Biofilia zostaje przeciwstawiona futurystycznym wizjom syntetycznego preparowania pożywienia, zaspokajającego człowieka wyłącznie na poziomie fizjologicznym. Obszar swoich poszukiwań umiejscawia w designie spekulatywnym, odnoszącym się do projektowania doświadczeń istotnych dla osiągnięcia dobrostanu przez człowieka. Wspomniany aspekt duchowości i realizowanych w jego kontekście potrzeb wyższych został przełożony na materialny zestaw przedmiotów, pozwalających na samodzielną uprawę w domu roślin metodą hydroponiki pasywnej w celu ich spożycia.

Pierwszym elementem zestawu jest pojemnik do przechowywania nasion. Podkreślenie ich znaczenia wyrażone zostaje w kształcie nieomal biżuteryjnych, niewielkich form kształtowanych poprzez haptyczny gest objęcia i zawarcia w dłoni życiodajnych nasion. Wykonane z porcelany kształty są organicznymi szkatułkami, przechowującymi coś cennego. Uformowanie ułatwiające stabilny chwyt stwarza możliwość łatwego przenoszenia i poczucie przystawalności. Pojedyncze, niepowtarzalne kształty podkreślają naturalny charakter przyrody, zarówno tej użytej do ich ukształtowania, jak i tej, która dopiero wyrośnie z przechowywanych przez nie zasobów. Podobieństwo, ale nie jednakowość jest cechą natury. Zestawienie porcelanowych form tworzy ciekawą strukturę zwielokrotnienia, co odbieram jako nawiązanie do kształtującego się naturalnie stosu ziaren. Ważnym aspektem takiego rozwiązania jest możliwość łatwego przenoszenia, a więc i dzielenia się z innymi zawartością tych swoistych szkatuł. Uwypuklona zostaje potrzeba funkcji społecznej, jaką może pełnić ten koncept w kontekście idei "sharing".

Drugi element stanowią pojemniki do uprawy roślin. Zaprojektowane w trzech wielkościach "donice" są minimalistycznymi formami, wykonanymi z brązowej gliny, będącej doskonałym tworzywem dla upraw hydroponicznych. Są bryłami obrotowymi - technologicznie właściwymi dla tworzywa ceramicznego - walcami zaoblonymi przy podstawie i krawędzi górnej, zabieg ten optycznie zmiękcza formę eksponującą roślinę, a jednocześnie pełni funkcję łatwiejszego podchwytu i zabezpieczenia przed "wyciekami" uprawy. Na stałej wysokości od góry, na łączeniu dwóch form jest uskok, w którym osadzona jest metalowa obręcz, trzymająca wertykalną formę lampki LED, która oświetla z góry roślinę w "donicy". Zestaw pojemników, w których rosną jadalne kwiaty jest niezwykle powściągliwy, a jednocześnie wymowny. Stanowi przemyślaną, funkcjonalną koncepcję projektową pozwalającą uprawiać rośliny wg metody hydroponicznej, a poprzez swój wyraz estetyczny, który zajmuje się tą uprawą. Możliwość zainicjowania uprawy, podejmowanie działań pielęgnacyjnych, a następnie aktywnego obserwowania całego procesu wzrostu rośliny jest doświadczeniem wzbogacającym duchowo człowieka i wskazującym na znaczenie jego powiązania z naturą. W aspekcie psychologicznym działanie to staje się wyrazem sprawczości człowieka, a poczucie

to jest niezmiernie ważne zarówno dla budowania siły jednostki, jak i grup społecznych.

Kolejnym elementem składowym projektu są naczynia, służące do spożywania wyhodowanych roślin. Patrząc na te eleganckie, wyrafinowane kształty nasuwa się deklarowane przez Doktorantkę skojarzenie z kielichami. Są to naczynia służące raczej celebracji niż codziennemu używaniu. Pojawia się zatem refleksja, ażeby codziennej czynności spożywania nadać odpowiednią rangę. Znaczenie korzystania z takiego naczynia zostaje podkreślone ukształtowaniem powierzchni. Dotyk kielicha zaprojektowany został tak, żeby kojarzył się z dostojnym i uważnym kontaktem dłoni z naczyniem. W materialnym ujęciu są to bryły zrealizowane w białej porcelanie - nieszkliwionej na zewnątrz, tylko od środka, co jest uwarunkowane użytkowo. Również obrotowy kształt, zaproponowany przez Panią Stelmachowską jest funkcjonalny ze względu na brak ostrych załamania i kątów, a przy tym technologicznie bardziej przystający do ceramiki. Wszystkie naczynia mają mocno zróżnicowane pokrywy zakończone wypukłością, dodającą im dystynkcji. Zestaw kielichów napełniony kolorowymi płatkami i główkami kwiatów nasuwa skojarzenia z rajską ucztą, co jest dodatkowo konotowane z integracją, jaką jest wspólne spożywanie posiłków.

Wykreowana wizja jest niezwykle poetycka - uwzględnia potrzeby człowieka w aspekcie fizycznym, jak i duchowym. Propozycja Doktorantki może być odbierana również na poziomie metaforycznym. Istota "nasiona", "ziarna" jako początku, poprzez odpowiednie dbanie wchodzącej w poszczególne fazy wzrostu i dojrzałości rośliny, która staje się pożywieniem dla człowieka, jednocześnie wytwarzając nasiona, zapewniające jej rozmnożenie i utrzymanie przy życiu inne organizmy. Przenośnię tę można odnieść do idei, dającej początek istotnej wartości, i która może się rozmnażać oraz wzbogacać coraz szersze kręgi odbiorców, ale może również w określonych warunkach zostać zawłaszczona i przetransformowana w sposób ograniczający dostęp dla większości, pozostając w kręgu uprzywilejowanych... jest to analogia do sytuacji na rynku nasion, gdzie dochodzi do monopolizacji na niespotykaną skalę.

Na koniec, odnosząc się do sposobu zaprezentowania dysertacji chciałabym zwrócić uwagę na jej wydanie, które urzekło mnie od samego początku. Minimalistyczna, biała okładka, podobnie jak wewnątrz została wydrukowana na offsetowym papierze, na jej środku umieszczone jest niewielkie, kwadratowe zdjęcie twarzy młodej kobiety (Autorki) z krótko obciętymi włosami i założonymi okularami. Ubrana jest w białą koszulkę. Patrzy na kwiat, który zapewne trzyma w ręku. Fotografia jest doskonałą zapowiedzią charakteru treści. Wprowadza w tematykę ważnych problemów przyszłości w atmosferze skupienia i refleksji. Zdjęcia, pojawiające się w rozprawie: powściągliwe kadry osób i zrealizowanych przez Doktorantkę projektów mają w sobie poetykę i piękno. Czytelny, wyważony układ typograficzny dopełnia całość przekazu obrazowego. Wydrukowana rozprawa w swej formie graficznej stanowi spójną koncepcję z treścią merytoryczną, a nieczęsto udaje się to osiągnąć.

Konkluzja

Zaprezentowana i omówiona w niniejszej recenzji praca doktorska jest niezwykle wartościową koncepcją, wpisującą się nie tylko we współczesne myślenie o projektowaniu, ale stanowiącą wizjonerską propozycję do rozważań o roli projektantów w przyszłości. Design jako działalność, która przyczyniła się do podsyceania konsumpcjonizmu, którego skutki okazują się być wielkim problemem - tylko poprzez próby pogłębionej refleksji może zredefiniować swoją misję.

Po zapoznaniu się z przedstawioną mi dokumentacją, zawierającą teoretyczną rozprawę jak i dokumentację wizualną pracy pt. : „Jedzenie przyszłości: tendencje i spekulacje. Dlaczego by przetrwać potrzebujemy emocjonalnego związku z jedzeniem?” stwierdzam, iż Kandydatka wykazała się zarówno wiedzą teoretyczną, dotyczącą eksplorowanego tematu, prawidłowym podejściem badawczym, stosującym dostępne środki właściwe badanej dziedzinie, jak i innowacyjnym projektem obejmującym kreowanie postawy etycznej poprzez propozycję obiektów, kształtujących modelowe zachowania ludzi w przyszłości.

Równie istotne, w tym przypadku, jest przedstawienie pracy w szerokim kontekście dziedzin wspierających projektowanie. Działanie to wykracza poza czysto kreatywny zamysł projektu produktów użytkowych oraz świadczy o dużej wrażliwości społecznej i projektowej Doktorantki.

Doświadczenie Kandydatki i Jej podejście projektowe doskonale wpisują się we współcześnie powstające przyszłe koncepcje roli designu w świecie.

Są potwierdzeniem, że zmiana musi rozpocząć się w umysłach wrażliwych i kreatywnych osób, którzy potrafią przełożyć swoje emocje wobec rzeczywistości na uniwersalny język form. W tym miejscu chciałabym wskazać niniejszą pracę doktorską jako wartą wyróżnienia.

Założenia i realizacja procesu projektowego, w warstwie teoretycznej i praktycznej świadczą o wysokich kwalifikacjach zawodowych Doktorantki, a tym samym spełnione są wymagania w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r. poz. 574, z późn. zm.).

Z pełnym przekonaniem popieram wniosek do Rady Dyscypliny Akademii Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu o dopuszczenie do publicznej obrony i nadanie Kandydatce stopnia doktora sztuki w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej sztuki plastycznej i konserwacja dzieł sztuki.

prof. dr hab. Marzena Wolińska